

RUSIJOS TEISĖS ŠALTINIAI LIETUVOJE 1918–1940 M.

Mindaugas Maksimaitis

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto

Teisės filosofijos ir istorijos katedra

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas (+370 5) 271 4697

Elektroninis paštas mindaugasmaksimaitis@mruni.eu

Pateikta 2012 m. sausio 21 d., parengta spausdinti 2012 m. gegužės 9 d.

***Anotacija.** Nacionalinės teisės formavimas atkuriamoje 1918 m. Lietuvos valstybėje pradėtas ant daugiau nei šimtmetį joje viešpatavusių užsienio pavergėjų diegtų ir iki Pirmojo pasaulinio karo galiojusių teisės šaltinių pagrindu. Svarbiausiu recepcijos objektu tapo Rusijos imperijos teisė, visuotinai pripažinta atgyvenusia savo amžių, pritaikyta didelės valstybės gyvenimo reikmėms ir nesiderinanti su demokratine Lietuvos valstybės forma. Svetimos teisės, kiek jos nuostatai neprieštaravo konstitucijai, išsaugojimą Laikinoji Lietuvos Konstitucija buvo numačiusi kaip laikiną priemonę, ją ribodama teisinio reguliavimo sritimis, dar nereguliuotomis Lietuvos įstatymų leidėjo teisės aktais. Intensyviai vykstantčiai nacionalinių įstatymų leidybai nuolat siaurinant receptuotųjų įstatymų galiojimo erdvę, svetimos teisės reikšmė ilgainiui iš esmės virto subsidine, užpildanti dar pasitaikančias nacionalinės teisės spragas. Svetimų įstatymų išstūmimą iš Lietuvoje veikusių teisės šaltinių turėjo užbaigti kompleksas priemonių, kurių ketinta imtis 4–5 dešimtmečių sandūroje. Šiuos darbus sutrukdė prasidėjusi sovietinė okupacija.*

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos teisės šaltiniai, carinės Rusijos teisės šaltiniai.

Įvadas

Skaitytojo dėmesiui siūlomas straipsnis tęsia autoriaus jau antrą dešimtį metų tiriamą Lietuvos 1918–1940 m. teisės šaltinių temą. Straipsnio aktualumas sietinas su aplinkybe, jog dabarties skaitytojas, vienu ar kitu aspektu besidomintis Lietuvos tarpukario teisės šaltiniais, į anuomet galiojusius receptuotus svetimus įstatymus paprastai yra linkęs žvelgti nors ir per labai svarbią, bet akivaizdžiai susiaurintą – per baudžiamosios-civilinės teisės prizmę, turėdamas omenyje rusų Baudžiamąjį statutą ar Civilinių įstatymų rinkinį, nepriklausomoje Lietuvos valstybėje atstojusius taip ir nesuspėtus parengti savus atitinkamus kodeksus. Tokį gerokai supaprastintą požiūrį į svetimos teisės recepcijos Lietuvoje reikšmę, tenka pripažinti, neretai teikia ir esamoji teisės istorijos literatūra¹.

Tuo tarpu receptuotų svetimų įstatymų reikšmė tarp tarpukaryje mūsų valstybėje galiojusių teisės šaltinių faktiškai buvo ženklėsnė. To meto literatūroje konstatuota, kad Lietuvos valstybės gyvenime vadovaujamosi teisine medžiaga, išdėstyta praktiškai visuose šešiolikoje Rusijos imperijos Įstatymų sąvado tomų². Lietuvos seimų atstovas ir žymus žydų veikėjas advokatas Jokūbas Robinzonas (1889–1977), nemaža nuveikęs ano meto teisės šaltinių (ypač Klaipėdos krašto konvencijos) tyrinėjimo baruose, į 1940 m. publikuotą savo paties susistemintų sovietinės okupacijos išvakarėse Lietuvoje galiojusių teisės aktų sąrašą pagrįstai buvo įtraukęs dešimtis receptuotų Rusijos įstatymų, kuriais naudotasi įvairiausiose teisinio reguliavimo srityse³. Tą patį byloja ir vykę nevienkartiniai ano meto galiojusių įstatymų sisteminimo mėginimai, kuriuose Lietuvos įstatymų leidėjų išleistieji teisės aktai visuomet buvo pateikiami lygiagrečiai su galiojusiais rusų įstatymais⁴. Susilaukta publikacijos apie rusų Karo įstatų Lietuvoje galiojimą⁵.

Šiame straipsnyje siekiama aptarti realią receptuotų rusų įstatymų vietą tarp lietuviškos nacionalinės teisės, veikusios XX a. pradžioje naujais pagrindais atkurtoje Lietuvos valstybėje, šaltinių.

-
- 1 Andriulis, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002; Andriulis, V. *Pirmosios Lietuvos Respublikos (1918.II.16–1940.VI.15) teisinės sistemos kūrimo bruožai*. Vilnius, 1998; Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 m.* Vilnius: Lietuvos teisės akademijos leidybos centras, 2001; Maksimaitis, M. Nacionalinės ir perimtos teisės koegzistencijos principai tarpukario Lietuvoje. *Lietuvos teisės tradicijos*. Vilnius: Justitia, 1997; Vansevičius, S. Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. *Teisė*. 1995, 27; Vansevičius, S. Nuosavybės teisė pagal Lietuvoje galiojusius carinės Rusijos civilinius įstatymus. *Teisė*. 1996, 30; Vansevičius, S. Prievolinės teisės samprata pagal Lietuvoje galiojusius Rusijos imperijos civilinius įstatymus. *Teisė*. 1997, 31.
  - 2 Leonas, P. *Teisės enciklopedijos paskaitos*. Vilnius, 1995, p. 208.
  - 3 Robinzonas, J. *Lietuvos įstatymai*. Sistemiška visų paskelbtų ir galiojančių įstatymų, įsakymų, taisyklių ir instrukcijų apžvalga. Kaunas, 1940.
  - 4 *Lietuvos įstatymai*. Sistemizuotas įstatymų, instrukcijų ir įsakymų rinkinys. Neoficialinis leidinys. Surinko A. Merkys, redagavo A. Kriščiukaitis. Pirmas leidinys. Kaunas, 1922; *Lietuvos įstatymai*. Sistemizuotas įstatymų, instrukcijų ir įsakymų rinkinys. Neoficialinis leidinys. Surinko A. Merkys, redagavo A. Kriščiukaitis. Pirmas tešinys. Klaipėda, 1925; *Lietuvos novelos*. Veikiančiųjų 1935.III.16 d. Lietuvos įstatymų ir įsakymų, paskelbtų „Vyriausybės žiniuose“ 1-476 Nr., rinkinys. Neoficialus leidinys. Sudarė K. Šalkauskis, padedant J. Šerkšniui ir V. Šalkauskienei. Kaunas, 1935.
  - 5 Zarinas, A. Karo įstatų kodifikacija. *Kardas*. 1926, 35–36 (59–60).

1. Svetimos teisės recepcijos Lietuvoje teisiniai pagrindai

Interpretuodama Lietuvių Vilniaus konferencijos 1917 m. rugsėjyje iškeltą svarbiausią uždavinį „sudaryti“ nepriklausomą valstybę, jos tam tikslui siekti įsteigtoji Lietuvos Taryba, praėjus vos dviem savaitėms, viešai pareiškė sieksianti „atstatyti Lietuvos valstybę“, paskelbė įsipareigojanti „žengti pirmą žingsnį į naujosios, *vėl* laisvos savarakiškos Lietuvos gyvenimą“ (kursyvas mūsų – M. M.)⁶. Pasiryžimą ne kurti naują, o *atkurti* Lietuvos valstybę, taip pabrėžiant būsimąjo valstybingumo tiesiogines sąsajas su istorine Lietuvos valstybe – Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste, ji nekart išreiškė ir vėlesniuose savo dokumentuose nepriklausomybės klausimu ir pagaliau žinomajame 1918 m. vasario 16 d. Nutarime. Valstybę atkuriant, „nutraukta laisvės gija vėl buvo sumegzta su praeitimi“⁷.

Valstybės „atstatymo“ ar „atkūrimo“ koncepcija, atsiremianti į viduramžiais gyvavusią Lietuvos valstybę, asocijavosi su jos autorių požiūriu ir į tos istorinės valstybės teisės perimamumą ir tęstinumą. Remti tokį teisės perimamumą linkusios idėjos ir net kai kurie realūs veiksmai jų realizavimo linkme pasireiškė besirūpinančios valstybės atkūrimu Lietuvos Tarybos Teisių komisijoje: čia imtasi senosios teisės, tikintis ją panaudoti būsimųjų įstatymų projektuose, studijų⁸. Nurodymas rinkti teisinę medžiagą ir ją derinti su atitinkama istorinės Lietuvos medžiaga, išlikusia Lietuvos Statutuose, duotas taip pat Lietuvių vyriausiosios tarybos Rusijoje 1917 m. pabaigoje sudarytai P. Leono vadovaujamai Juridinei komisijai⁹. Panašių idėjų gyvybingumą liudijo ir A. Janulaičio straipsnio apie Lietuvos statutus ir jų istoriją pasirodymas, nors jame teigta, jog esamomis sąlygomis Statutas turintis būti vertinamas kaip tam tikras savosios garbingos praeities epizodas, bet nesą reikalo gaivinti to, kas jau negrįžtamai praėjo¹⁰.

Suprantama, esminiai pakitusi epocha visišką Lietuvos istorinės teisės, lygiai kaip ir Lietuvos istorinės valstybės, atkūrimą darė utopišką: XX a. pradžios politinės, ekonominės, socialinės ir kitos sąlygos Lietuvoje ir aplink ją jau nebuvo panašios į egzistavusiąsias daugiau nei prieš šimtmetį netenkant valstybingumo, o dar gerokai anksčiau pasirodęs Lietuvos Statutas, teisiškai įtvirtinęs feodalinę žemėvaldą bei kitus realiai jau neegzistuojančius institutus, naujajam gyvenimui nebebuvo tinkamas; praėjęs laikas nuo to, kai buvo nutrauktas jo galiojimas, praktiškai nebeišsaugojo ir teisinių santykių, susidariusių šio teisės šaltinio pagrindu, gyventojai jau buvo persiėmę okupantų diegtų teisinių sistemų įtaka. Pagaliau LDK teisės aktai mažai betiko valstybei, atkuriamai demokratiniais pagrindais, todėl po praėjusio tokio ilgo laiko jų galiojimo atnaujinimas praktiškai vargu ar bebuvo įmanomas. Apie teisės Lietuvoje atkūrimą ir tęstinumą galima buvo kalbėti nebent ta prasme, kad užsimota vėl grįžti prie savos, lietuviškos teisės,

6 Sm[etona], A. Lietuvos Tarybos darbų belaukiant. *Lietuvos aidas*. 1917, 11.

7 Sužiedėlis, S. Vasario 16-sios istorinės atmosferos. *Lietuva*. 1953, 3: 6.

8 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*. Sudarė A. Eidintas ir R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 240; V. Stašinsko 1918 05 28 raštas Lietuvos Tarybos Prezidiumui. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA). F. 1014, ap. 1, b. 32, lap. 1.

9 *Pranešimai Lietuvių vyriausiosios tarybos Rusijoje*. 1917, 1: 12.

10 Janulaitis, A. Lietuvos Statutai ir jų istorija. *Lietuvos aidas*. 1918, 98.

suprantama, pritaikytos naujoms sąlygoms, lygiai kaip realiai dėtos pastangos atkurti ne tą pačią kitados gyvavusių Lietuvos valstybę, o tik patį jos valstybingumą.

Atskirų, laikytų svarbiausiais, būsimųjų atkuriamos Lietuvos valstybės įstatymų projektų rengimas Lietuvos Taryboje, pirmiausia jos Teisių komisijoje, buvo pradėtas kur kas anksčiau, nei susiklostė sąlygos laikinajai Lietuvos vyriausybei sudaryti ir konstitucijai priimti. Komisija ėmė rengti Steigiamojo Seimo rinkimų, teismų sutvarkymo, notariato ir hipotekos, savivaldybių ir kitų įstatymų projektus¹¹. Taryboje taip pat gauti Rusijoje veiklą vysčiusios Juridinės komisijos parengtieji konstitucijos, laikinojo valdymo, Steigiamojo Seimo rinkimų, vietos savivaldybių įstatymų projektai¹². Tačiau visi šie darbai nereiškė puoselėjamų vilčių visiškai atsiriboti nuo tuo momentu realiai veikusios teisės ir imtis kurti nors ir naują, bet grynai lietuvišką teisės sistemą.

Suvokiant, jog senosios LDK teisės atkūrimas netikslingas ir neįmanomas, o mėginimas staigiai ir iš pagrindų savą teisę kurti naujai reikštų praktiškai neišsprendžiamą uždavinį, Lietuvos Taryba savai teisės sistemai vylėsi panaudoti visa, kas rasta tinkama galiojusioje teisėje Lietuvos žemėse atkuriant nepriklausomybę. Apie tai kalba faktas, kad jau 1918 m. pirmojoje pusėje Taryboje greta kitų darbų imta taip pat rūpintis svarbiausių svetimų kodeksų, galiojusių Lietuvoje iki Pirmojo pasaulinio karo, vertimu į lietuvių kalbą¹³. Nors šis darbas, neturint lietuviškos teisinės terminijos, vyko lėtai ir sunkiai¹⁴, bet tą patį metų rudenį konstatuota, kad jau esąs atliktas „didelis vertimų darbas“, jau išversti „giliai įsišakniję mūsų gyveniman“ rusų įstatymai¹⁵ (nors vertimų, tinkančių pretenduoti į oficialius, realiai nesulaukta).

Teisės, bet ne savos istorinės, o galiojusios iki Pirmojo pasaulinio karo, perimamumas ir tęstinumas konstituciniu lygmeniu Lietuvoje buvo įtvirtintas pirmajame jos konstituciniame akte: atkuriamos valstybės valdžios valia pasinaudoti Lietuvos teritorijoje galiojusia svetima teise atspindėta 1918 m. lapkričio 2 d. Tarybos priimtuose Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniuose Dėsnuose, kurių 24 straipsnyje paskelbta apie laikiną veikusiųjų iki Pirmojo pasaulinio karo įstatymų išsaugojimą.

Tai buvo neišvengiamas jaunos valstybės išpareigojimas: priešingu atveju, ryžusis ignoruoti realiai egzistuojančių visuomeninių santykių teisinį reguliavimą, valstybė neabejotinai būtų patyrusi sunkiai prognozuojamą tų santykių chaosą, būtų susidariusi situacija, kuri, pasak profesoriaus M. Römerio, „tokiame sudėtingame, kaip valstybinis, socialiniame bendradarbiavime iš tikrųjų yra nepakenčiama ir neįmanoma“¹⁶.

Šis, iš pirmo žvilgsnio atrodantis paprasčiausias, nacionalinės teisės kūrimo kelias Lietuvos sąlygomis iš tiesų reiškė, jog įstatymų leidėjas ne tik susitaikė su svetimos tei-

11 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918, supra* note 8, p. 397–398; Lietuvos Tarybos Teisininkų komisijos 1918 05 28 raštas Lietuvos Tarybos Prezidiumui. *LCVA*. F. 1014, ap. 1, b. 32, lap. 1.

12 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918, supra* note 8, p. 285–286; P. Leono 1918 05 25 raštas Lietuvos Valstybės Tarybai. *LCVA*. F. 1014, ap. 1, b. 27, lap. 1.

13 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918, supra* note 8, p. 240; V. Stašinsko 1918 05 28 raštas Lietuvos Tarybos Prezidiumui; S. Šilingo 1918 08 20 raštas Lietuvos Valstybės Tarybos Prezidiumui. *LCVA*. F. 1014, ap. 1, b. 32, lap. 1, 10a.

14 Sugintas, A. Šis tas iš darbuotės teismo srity. *Teisininkų žinios*. 1958, 23–24: 27.

15 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918, supra* note 8, p. 397.

16 Römeris, M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. D. 1. Kaunas, 1937, p. 451.

sės recepcija, bet ir prisiėmė sunkią naštą ta prasme, kad perimama ikikarinė teisė nebuvo bendra visai valstybės teritorijai, iki karo nesudariusiai vieno politinio teritorinio darinio: atskiros atkuriamos valstybės teritorijos dalys paveldėjo ilgą laiką jose politiškai viešpatavusių užsienio pavergėjų čia diegtus skirtingus teisės šaltinius – pagrindinėje teritorijos dalyje galiojo bendroji Rusijos imperijos teisė, o Užnemunėje, karo išvakarėse įėjusioje į vadinamosios Lenkijos karalystės sudėtį, taip pat Palangos valsčiuje bei Zarasų apskrities dalyje (carizmo metais įjungtose į Kuršo guberniją), galiojo kiekvienai šių teritorijų skirtinga privatinė teisė. Pradžią tokiam teisės partikuliarumui buvo padaręs XVIII a. pabaigoje to meto Europos galiūnų įvykdytas Abiejų Tautų Respublikos pasidalijimas.

To meto specialistai vieningai laikėsi nuomonės, kad receptuotieji įstatymai atsiūkūsiai Lietuvos valstybei netikę, nes buvę pritaikyti didelių valstybių gyvenimo reikmėms¹⁷, jie nesiderinę su naująja Lietuvos valstybės forma – „Lietuva, priėmusi demokratinę valstybės formą, tai formai realizuoti ėmė naudotis senais absoliutinės monarchijos ir liberalizmo tendencijos prisisunkusiais įstatymais.“¹⁸ Bet ir tokia, beveik išties šimtmetį organizavusi ir reglamentavusi visą teisinį gyvenimą, ji geriausiai atitiko to meto visuomeninio gyvenimo reikmes, krašto gyventojams buvo geriausiai pažįstama ir lengviausiai realizuojama.

2. Rusijos įstatymai kaip recepcijos objektas

Plačiausiu mastu Lietuvos nepriklausomoje valstybėje buvo receptuota, arba, pasak J. Robinzono¹⁹, „generalinės recepcijos“ Lietuvoje objektą sudarė buvusios Rusijos imperijos įstatymai, nes iki Pirmojo pasaulinio karo visoje jos teritorijoje (apie autonominių Klaipėdos kraštą čia nekalbama) viešųjų reikalų teisiniam reglamentavimui galiojo bendrieji imperiniai rusų įstatymai, o privatinės teisės rusiškoji sistema apėmė taip pat didžiąją, nors, minėta, ne visą lietuviškųjų žemių dalį. Net konstitucinė nuostata, kad receptuojami tik neprieštaraujantys konstitucijai įstatymai, pirmiausia buvo padiktuota viduramžiško senųjų Rusijos įstatymų luominio pobūdžio, tuo pat metu Lietuvos Laikinosios Konstitucijos Pamatiniams Dėsniams skelbiant visų atkurtos valstybės piliečių, nepaisant jų lyties, tautybės, tikybos ir luomo, lygybę prieš įstatymus bei luomų privilegijų panaikinimą²⁰.

Pagrindinis to laikotarpio Rusijos imperijos sisteminis teisės šaltinis buvo jos Įstatymų sąvadas (lietuviškame vertinyje paprastai vadintas Įstatymų rinkiniu), visa apimtimi rusų aneksuotoje Lietuvos teritorijoje įvestas 1840 m., panaikinus joje Lietuvos Statutu besiremiančios vadinamosios vietinės teisės galiojimą. Priimto 1832 m. Sąvado I tome buvo susisteminti įstatymai ir nuostatai apie centrinės valstybės įstaigas; II tomas skirtas gubernijų įstaigoms, III – civilinei tarnybai, IV – rekrūtams ir zemstvinėms prie-

17 Šalkauskis, K. Įstatymų kodifikacija. *Teisė*. 1939, 46: 124.

18 Kavolis, M. Mūsų įstatymdavystė ir teisdarystė. *Lietuva 1918–1938*. Kaunas, 1990, p. 328.

19 Robinzonas, J., *supra* note 3, p. 8.

20 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, *supra* note 8, p. 364, 514.

volėms, V – mokesčiams ir rinkliavoms, VI – muitinių įstatams, VII – monetų, iškasenų ir druskos įstatams, VIII – miškų, apmokestintų laukų ir nuomojamų dvarų įstatams, IX – luomų įstatymams, X – civiliniams įstatymams, XI – kredito įstaigų, prekybos, fabriku, gamyklų ir amatų pramonės įstatymams, XII – susisiekimo, statybos, ugniagesybos, kaimų ir miestų sutvarkymo įstatymams, XIII – žmonių aprūpinimo, visuomenės globos ir sveikatos apsaugos reikalams, XIV – nusikaltimų prevencijos, suimtųjų ir išstremtųjų reikalams, XV – baudžiamiesiems įstatymams. Kiek vėliau, 1885 m., atsiradęs Sąvado XVI tomas apėmė procesinius įstatymus.

Įstatymų sąvadas buvo neužbaigta, tęstinė, sistemingai papildoma inkorporacija. Per aštuoniasdešimt penkerius galiojimo Rusijoje metus jis nuolat buvo peržiūrimas, įtraukiant naujai išleidžiamus įstatymus, bet kaskart išsaugant tą pačią jų išdėstymo sistemą: 1842, 1857 ir 1893 m. išėjo nauji pilni Sąvado leidimai, įvairiais metais išleisti atnaujinti pavieniai jo tomai. Galiojusiomis Lietuvoje iki Pirmojo pasaulinio karo formaliai buvo pripažįstamos naujausios oficialios Rusijos imperijos įstatymų sąvado visų šešiolikos tomų laidos ir tęsiniai, išleisti iki 1914 m. rugpjūčio 1 d., o faktiškai – iki tų pat metų liepos 19 d.²¹, kuomet pasirodė paskutinysis ikikarinis Sąvado tomų tęsinys.

Sąvadas buvo recepuotas atkuriamoje Lietuvos valstybėje ir iškart virto svarbiu galiojančiu teisės šaltiniu: naujoji Lietuvos teisė formavosi lietuviškajam įstatymų leidėjui ne tik išleidžiant teisės aktus, reglamentuojančius jaunoje valstybėje naujai atsirandančius visuomeninius santykius ar čia naujai steigiamų institucijų veiklą, bet ir intensyviai novelizuojant – keičiant, papildant ar naikinant – Sąvade esančius senuosius įstatymus ar jų nuostatus.

Išsaugojusių Lietuvoje galią rusų teisės aktų gausą patvirtina A. Merkio sudarytas ir 1922 bei 1925 m. išleistas neoficialus atsikūrusioje Lietuvoje galiojusių teisės aktų pirmasis dvitomis rinkinys²², kuriame ne tik surinkti tuomet dar palyginti negausūs nacionaliniai įstatymai, bet ir paskelbtas sutrumpintas visų šešiolikos rusų Įstatymų sąvado tomų turinys bei abėcėlinis juose esančių teisės aktų, kurių čia paminėti septyniasdešimt šeši, sąrašas, taip į vieną sistemą suliejant Lietuvoje anuomet galiojusius nacionalinius ir recepuotus teisės šaltinius. Panašiai po dešimties metų sudarydamas savo įstatymų rinkinį pasielgė K. Šalkauskis²³. Dar toliau šiuo požiūriu 1940 m. ėjo J. Robinzonas, visus tebegaliojančius įstatymus, prieškarinius ir išleistus po karo, pagal savo pasirinktą sistemą bendrame sąrašė išdėstydamas jau kaip vieną visumą²⁴.

Tai dar ne viskas – pragmatiniais sumetimais, siekiant padaryti rinkinį patogesnę naudoti²⁵, išdėstyti galiojusius Lietuvoje įstatymus pirmajame (A. Merkio) rinkinyje užsimota laikantis Rusijos imperijos įstatymų sąvado sistemos, t. y. sekant rusiškuoju pavyzdžiu konstruoti ir Lietuvos teisės sistemą. Net ir nuo šios sistemos „po ilgų svyravimų“ nutolęs, J. Robinzonas rado reikalą skaitytojui pasiteisinti, teigdamas, jog iš tiesų

21 *Lietuvos įstatymai*. Pirmas tęsinys, *supra* note 4, p. 900.

22 *Lietuvos įstatymai*. Pirmas leidinys, *supra* note 4; *Lietuvos įstatymai*. Pirmas tęsinys, *supra* note 4.

23 *Lietuvos novelos*, *supra* note 4.

24 Robinzonas, J., *supra* note 3, p. 11.

25 Prakalba. *Lietuvos įstatymai*. Pirmas leidinys, *supra* note 4.

ir šiuo atveju „dėl tam tikros praktiškos ir mokslinės inercijos prašyte prašosi *Svodo* sistema“²⁶.

Svarbiausiais konkrečiais rusų bendresnio pobūdžio įstatymais, paliktais galioti nepriklausomoje Lietuvos valstybėje ir aktualiais įvairių žinybų reikmėms, minėtini: Ministerijų sutvarkymo įstatymas (Sąvado I t. 2 d.), tiesa, pripažintas pasenusiu ir taisytinu²⁷; neturint savų įstatymų, normuojančių įstaigų sutvarkymą, tarnautojų teises ir pareigas, jų tarpusavio santykius ir santykius su viršininkais, vadovautasi rusų Civilinės tarnybos įstatymais (III t.), nors rasta, jog ir jie esantys pernelyg seni, nepritaikyti Lietuvos gyvenimo sąlygoms, grindžiami „visai kitokiais tarnybos tvarkymo dėsniais“; Sąskaitybos įstatymų sąvadas (VIII t. 2 d.), apibūdintas neatitinkančiu ne tik esamo gyvenimo sąlygų, bet ir „moderninės sąskaitybos reikalavimų“, turinčiu būti peržiūrėtu, pataisytu ir papildytu²⁸, ir kt.

Visą Lietuvos nepriklausomos valstybės laikotarpį, J. Robinzono skelbtais duomenimis²⁹, administracijos sferoje šalia nacionalinių įstatymų, daugiau ar mažiau novelizavus, vadovautasi receptuotais rusų Miestų nuostatais (Sąvado II t.), įstatymais Apie padėties aktus (IX t. 1 d.), Konsuliniais įstatais (XI t. 2 d.), Nusikaltimų įspėjimo ir užkardymo statutu (XIV t.). Ūkio reikalams reglamentuoti buvo receptuoti Muitinių įstatai (Sąvado V t.), Miškų statutas (VIII t. 2 d.), Valstybinių rangos ir tiekimų įstatai (X t. 1 d.), Fabrikų-gamyklų ir amatų pramonės įstatymas (XI t. 2 d.), Žemės ūkio statutas, Statybos statutas (XII t. 2 d.). Finansų ir mokesčių srityje pasitelkti rusų Valstybės verslo mokesčio ir Tiesioginių mokesčių nuostatai, Mokesčių nuostatų sąvadas (Sąvado V t.), Kredito įstatai (XI t. 2 d.), Išieškojimų neginčijamose išdo bylose nuostatai (XVI t. 2 d.). Susisiekimo reikalams skirti Susisiekimo įstatymas, Pašto ir telegrafo įstatai (Sąvado XII t. 1 d.). Receptuoti rusų įstatymai galiojo taip pat darbo, socialinės ir sveikatos apsaugos srityse, tikybų reikaluose.

Labai plačiai receptuotais rusų įstatymais naudotasi teisingumo sferoje. Išskirtinė vieta tarp jų tenka baudžiamiesiems ir civiliniams įstatymams.

Vienu labiausiai pasenusiu jau pačioje Rusijoje laikytas Sąvado XV tomas, kur dėl to, dar vos jam įsigaliojus, praktiškai iškart pradėta šiame tome esančių baudžiamųjų įstatymų peržiūra. Dėl nusikaltimų sudėčių grupavimo pagal atsitiktinius požymius, pasenusios sankcijų sistemos, numaćiusios platų kūno bausmių taikymą, straipsnių nesuderintumo, ilgumo ir kazuistiškumo, nebuvo vykęs ir atnaujintas bei 1845 m. patvirtintas Kriminalinių ir taisomųjų bausmių statutas³⁰. Toliau mėginant taisyti padėtį, iš šio Statuto į naują įstatymą – Bausmių įstatus – 1864 m. buvo išskirti lengvesnieji nusikaltimai, dėl kurių bylos tapo teisingos taikos teisėjams, o likusioji dalis, 1866 m. paređaguota, siekiant iš jos pašalinti bent akivaizdžiausius trūkumus, virto Bausmių statutu.

26 Robinzonas, J., *supra* note 3, p. 11.

27 Vidaus reikalų ministerijos valdymo srityje veikiančių senų (rusų) įstatymų sąrašas. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1549, lap. 196.

28 Finansų ministro 1940 03 03 raštas Ministrui pirmininkui; Vidaus reikalų ministerijos valdymo srityje veikiančių senų (rusų) įstatymų sąrašas. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1549, lap. 150, 154–155, 196.

29 Robinzonas, J., *supra* note 3, p. 13–123.

30 Stankevičius, V. *Baudžiamoji teisė*. Paskaitos. Kaunas, 1925, p. 11.

Tačiau išlikęs abiejų teisynų straipsnių ilgumas, kazuistiškumas, nesuderintumas vieno su kitu, primygtinai reikalavo tolesnio baudžiamųjų įstatymų tobulinimo.

Iškiliausiu to meto Rusijos baudžiamosios teisės specialistų – I. Foinickio, N. Tagancevo ir kt. – daugiau nei ketvirtį amžiaus rengtas ir 1903 m. priimtas naujas Baudžiamasis statutas šikart atspindėjo akivaizdų mėginimą teisę modernizuoti: Statutas išsiskyrė racionalia sistema, bauginimo ir individualios prevencijos derinimu, aiškia kalba, tikslia terminija. Nors apskritai originalių minčių ir principų šis kodeksas neskelbė, bet savo humaniškumu ir teisinės technikos lygiu jis pripažintas pasiekusiu to meto Vakarų baudžiamųjų įstatymų, tiesa, jau netrukus ten imtų laikyti senstelėjusiais, lygį³¹. Bet pačioje Rusijoje šis statutas vertintas dar pernelyg liberaliu, neatitinkančiu rusų nacionalinio charakterio, todėl tik 1906 m. ėmė veikti jo skyriai, skirti valstybiniams ir religiniams nusikaltimams, bet pagrindinės kodekso dalies įsigaliojimas liko neribotam laikui atidėtas.

Taigi Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse lietuviškose žemėse, kaip Rusijoje, veikė Sąvado XV tome esantys trys tarp savęs nesuderinti baudžiamieji įstatymai. Du jų – Bausmių įstatatai ir Bausmių statutas – buvo tokie archaiški, kad Lietuvą okupavę vokiečiai jų atsisakė, 1917 m. gegužės 14 d. visiškai įvesdami Baudžiamąjį statutą, ne tik gerokai panašėjusį į atitinkamą Vokietijos imperijos 1871 m. kodeksą, bet ir jau buvusį išverstą į vokiečių kalbą.

Esant šiai situacijai, Lietuvos Taryba, spręsdama Lietuvoje taikytino baudžiamąjo kodekso klausimą, taip pat nebeatkūrė visų prieškarinių baudžiamųjų įstatymų ir 1918 m. lapkričio 28 d. paliko karo metais įvestą 1903 m. Rusijos Baudžiamąjį kodeksą³². Tokiu būdu pagrindinio Lietuvoje galiojusio baudžiamosios teisės šaltinio tapimas sudarė išimtį iš bendrosios konstitucinės taisyklės, paliekančios jos teritorijoje veikti teisės aktus, galiojusius iki Pirmojo pasaulinio karo.

Daugybę aiškiai pasenusių teisės normų atgamino taip pat ir rusų Civilinių įstatymų rinkinys, nors anuomet teisės tvarkymo darbams vadovavęs M. Speranskis, išdrįsęs ignoruoti caro nurodymą, buvo į jį įtraukęs nemaža naujų, galiojusiais rusų teisės aktais neparemtų normų, paskolintų iš Vakarų Europos civilinių kodeksų, o kartais ir savo paties suformuluotų. Ir šie įstatymai, pasak vieno žymiausių Rusijos civilistų G. Šeršnevičiaus, turėjo „žymių trūkumų“³³. Dar kritiškiau šį teisės šaltinį vertino nepriklausomos Lietuvos teisininkų elitai. Vaizdžiu prof. M. Römerio pasakymu, Rusijos imperijos įstatymų sąvado X tomas reiškęs „tikrą teisės karikatūrą“, kurioje beveik nebuvę jokių teisės principų, sistemos, vieningos logikos³⁴, tai buvęs „įstatymų ir įsakymų konglomeratas“, apie kurį, esą, pačioje Rusijoje buvę kalbama, jog jame „visa ko yra, išskyrus civilinę teisę“³⁵. Valstybės Tarybos 1928 m. išsakyta nuomone, jis laikytinas civiliniu

31 Anners, E. *Istorija evropeiskogo prava*. Moskva, 1996, p. 364; Stankevičius, V., *supra* note 30, p. 15–16.

32 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, *supra* note 8, p. 409–410; Baudžiamasis kodeksas. *Laikinosios vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 2-3/26.

33 Šeršnevič, G. F. *Učiebnik russkogo graždanskokgo prava*. XI izdanije. T. I. Moskva, 1914, p. 55.

34 Römeris, M. „Teisės“ žurnalo penkiolikos metų sukaktis. *Teisė*. 1937, 37: 5.

35 *Vyriausiojo tribunolo praktika civilinių įstatymų reikalu (X t. 1 d.)*. Red. L. Veržbavičius. Kaunas, 1934, p. 3.

quasi kodeksu, labiausiai netikusiu tarp Lietuvoje likusių galioti kitų, pačiu tikriausiu „teisinio regreso ir teisinės dezorganizacijos“ veiksnium³⁶.

Lietuva tarpukaryje iš Rusijos buvo perėmusi privatinės teisės dualizmą: čia galiojo nuo civilinės teisės atskirta prekybos teisė. Pagrindinis jos šaltinis buvo Prekybos įstatymai, kiek pakoreguoti Lietuvos įstatymais, taip pat atskiras Prekybinės teisenos įstatymas (Sąvado XI t. 2 d.).

Teisingumo sferoje taip pat receptuoti Auklėjamųjų-baudžiamųjų įstaigų nepilnamečiams nuostatai (XIV t.), Civilinės teisenos ir Baudžiamosios teisenos įstatymai, taip pat Nuostatai apie išieškojimus neginčo tvarka izdo bylose, Notariato įstatymas (XVI t. 2 d.). Liko veikti aktas Apie nuosavybės teisę fabriku piešiniams ir modeliams (Sąvado XI t. 2 d.).

Į XIX a. pirmoje pusėje paskelbtą Įstatymų sąvadą buvo patekę ir dar senesni, siekiantys net XVII a., šios šalies įstatymai. Tačiau tuo pat metu Sąvadas buvo galiojantis, tad nuolat tobulinamas bei derinamas prie besikeičiančių gyvenimo sąlygų teisės šaltinis. Todėl, nors receptuotieji rusų teisės aktai specialistų pagrįstai buvo vertinami savo amžių seniai atgyvenusių laikų produktu, nepritaikytu augančios prekinės apyvartos reikalams³⁷, bet, neturint pasirinkimo ir tikintis jais naudotis laikinai, su esama padėtimi susitaikyta.

Sąvadas nebuvo tobulas ir teisine technine prasme: jo medžiaga neapėmė visų gyvenimo sričių, kai kas jame buvo reglamentuojama pernelyg smulkmeniškai, kai kas – per daug bendrai, jame išliko kazuistinis kai kurių į jį įtrauktų teisės normų pobūdis. Nebuvo paslaptis, jog „žymi dauguma“ esančių Sąvade įstatymų, kad ir parašytų rusų kalba, net ir „rusų valdininkams buvo suprantama tik prie jų paaiškinimus pasiskaičius, o tų paaiškinimų būdavo 2–3, kai kuriems net 10 kartų daugiau negu pačių įstatymų“³⁸.

Be bendrųjų prieškarinių rusų įstatymų, susistemintų Įstatymų sąvade, kuriais naudojosi visos Lietuvos žinybos, receptuotą Krašto apsaugos ministerijos teisinę bazę sudarė rusų įstatymai, atskirai surinkti dvidešimt keturiose 1869 m. Karo įstatų sąvado knygoje. J. Robinzono duomenimis, tik karo prievolės, taip pat algų, pensijų, pašalpų ir aprūpinimo, pasyviosios apsaugos bei Šaulių sąjungos reikalais buvo vadovaujamosi savais nacionaliniais teisės aktais, tuo tarpu daugeliu atvejų kariuomenės organizacijos, karo ūkio ar karo teismų reikalai buvo reglamentuojami senaisiais rusų karo įstatymais³⁹. Šie rusų karo įstatymai buvo taip pat apibūdinami ne tik svetimais, turinčiais „daug pasenusių ir netinkamų dabarties laiku“ straipsnių⁴⁰, bet ir „nelanksčiais, painiais <...>, sunkiai pritaikomais naujųjų laikų kariuomenės organizacijai“⁴¹.

36 Valstybės Tarybos aiškinamasis raštas dėl reikalo išleisti visai Lietuvai vienas naujas civilinės teisės statusas. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 586, lap. 4-7.

37 Janulaitis, A. *Lietuvos teisyno reikalai*. Kaunas, 1925, p. 4.

38 Dėl valstybės valdymo organizacijos pertvarkymo tikslo pastabos. *LCVA*. F. 387, ap. 7, b. 454, lap. 5.

39 Robinzonas, J., *supra* note 3, p. 93–100.

40 Zarinas, A., *supra* note 5, p. 560.

41 Krašto apsaugos ministro 1940 02 14 raštas Ministrui pirmininkui. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1549, lap. 145.

3. Rusų įstatymų novelizavimas

Svetimų, ypač rusų, teisės šaltinių recepcija Lietuvoje buvo išties plataus masto, Laikinosios Konstitucijos Pamatinių Dėsnių 24 straipsnio apribota vienintele sąlyga – „kiek jie neprieštaruja Laikinosios Konstitucijos Pamatiniams Dėsniams“⁴². Bet sunkumų atsirado jau ir iš to, kad senųjų įstatymų įvardijimo negaliojančiais dėl prieštaravimo konstitucijai tvarka teisės aktuose liko nereglementuota, nebuvo parengtas konkretus tokių įstatymų ar normų sąrašas, vertinti jų konstitucingumą nepavesta kuriai nors esamai arba specialiai įsteigta institucijai. Tad kiekvienu atveju spręsti šį klausimą priklausė pačioms įstatymus taikančioms administracinėms ar teismo institucijoms, paprasčiausiai tiesiog netaikant teisės normų, jų manymu laikytinų prieštaraujančiomis konstitucijai.

Be prieštaraujančių konstitucijai, suprantama, tam tikrą senųjų įstatymų tekstų dalį sudarė teisinis balastas – ne tik tuose tekstuose esantys Lietuvos sąlygomis tapę nežinomi pavadinimai ir sąvokos, bet ir normos, net ištisi įstatymai, skirti pasikeitusiomis aplinkybėmis nunykusių visuomeninių santykių ir institucijų veiklos teisiniam reglamentavimui. Tokie svetimi įstatymai, nors formaliai likę nepanaikinti, sudarė, pavyzdžiui, ištisas Karo įstatų rinkinio IX–XI knygas, skirtas Lietuvoje nesančioms kazokų bei kitataučių kariuomenėms, jais realiai tiesiog nesivadovauta⁴², jie čia nustojo galioti savaime.

Minėtasis Laikinosios Konstitucijos Pamatinių Dėsnių 24 straipsnis senosios teisės išsaugojimą numatė kaip laikiną priemonę, taikomą Lietuvos valdžios išleistais įstatymais dar nesureguliuotose teisinio reguliavimo srityse. Valstybė tokiu būdu numatė savotišką pereinamąjį laikotarpį, kurio metu buvo artėjama prie laipsniško svetimų įstatymų išstūmimo ir jų pakeitimo nacionaliniais teisės aktais.

Žinoma, ne kiekvienas nacionalinis teisės aktas tiesiogiai veikė recepuotąją teisę – netgi didelė šių aktų dalis buvo skirta naujai besiklostantiems visuomeniniams santykiams, naujai kuriamų valstybės institucijų veiklai teisiškai reguliuoti, tenkinti tuos specifinius Lietuvos valstybės ir visuomenės poreikius, kuriems senoji teisė iš viso nebuvo pritaikyta. Be pastebimesnio sąryšio su senąja teise, pavyzdžiui, naujai formavosi atkuriamos Lietuvos valstybės konstitucinė santvarka, švietimo ar kultūros organizacija.

Teigdamas apie recepuotų įstatymų galiojimą, kol jie nebus panaikinti ar pakeisti Konstitucijos nustatyta įstatymų leidimo tvarka, minėtasis konstitucinis nuostatas nacionalinius teisės aktus išskėlė aukščiau jų. Šią taisyklę patvirtino 1919 m. spalio 8 d. paskelbtas Teisingumo ministerijos aplinkraštis teismo įstaigoms: „Jeigu Valstybės Valdžios išleisti įstatymai nustato normas, priešingas seniesiems Rusijos Teisyno įstatymams, tai tuo pačiu anie šiuos pakeičia“, „tampa privalomais naujieji, o ne senieji įstatymai“⁴³. Tačiau dažnai ši taisyklė nebuvo reikalinga, nes nemaža išleidžiamų nacionalinių įstatymų dalis, pagal teisinio reguliavimo objektą gimininga atitinkamiems recepuotiems įstatymams, savo santykį su pastaraisiais išreiškė patys – arba įsakmiai

42 Sąrašas senų rusų įstatymų, kuriais tvarkomos Krašto apsaugos ministerijos atskiros sritys. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1549, lap. 147.

43 Teisingumo ministerijos aplinkraštis Nr. 10. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 13/171.

įvardydami ryšium su jų atsiradimu nustojusius galios (naikinamus) senuosius aktus, jų dalis ar konkrečias normas, arba nurodydami, kas ir kaip senuosiuose aktuose yra keičiama ar kaip jie papildomi.

Sąrašą nepriklausomybės metais „įsakmiai panaikintų receptuotų įstatymų“, iš viso 30 pozicijų, išbarstytų keturiolikoje Rusijos Įstatymų sąvado tomų, pateikė J. Robinzonas⁴⁴. Čia minimas „įsakmus“ teisės normų naikinimas reiškė, kad šiuo atveju buvo kalbama ne apie „savaimė“ nepradėjusius veikti ar nustojusius galios prieškarinius įstatymus, jų dalis ar atskirus nuostatus, o tik apie čia pat nurodytuose penkiasdešimt septyniuose nacionaliniuose įstatymuose paskelbtuosius nustojusiais galios. Dar daugiau receptuotų Rusijos įstatymų nacionaliniais įstatymais buvo pakeisti ar papildyti.

Jau pirmasis atkurtosios Lietuvos įstatymas, išleistas iškart po Laikinosios Konstitucijos Pamatinių Dėsnų – Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymas, – įvesdamas Lietuvoje Rusijos 1903 m. Baudžiamąjį statutą, negaliojančiais pripažino visą trečiąjį jo skyrių „Apie maištą“, taip pat kai kuriuos kitus straipsnius, kaip ir visa, kas prieštaravo Laikinajai Lietuvos Konstitucijai; sykiu pakoreguota bausmių sistema – atsisakyta mirties bausmės (tiesa, susidūrus su ginkluota užsienio valstybių intervencija bei intensyvėjant kai kurių elementų priešiška Lietuvos valstybingumui veiklai krašto viduje, ši bausmės rūšis netrukus atgaivinta), nutrėmimo ir grasos bei tvirtovės kalėjimo – bausmių, „kurios mūsų gyvenime nepritaikomos“⁴⁵, jas pakeičiant sunkių darbų ir paprastuoju kalėjimu; padaryta keletas redakcinio pobūdžio pakeitimų – žodžiai „Rusija“, „Rusijos valdinys“ pakeisti žodžiais „Lietuva“, „Lietuvos pilietis“.

Neminint baudžiamosios teisės normų, buvusių įsakmiai su Baudžiamuoju statutu nesiejamuose Lietuvos įstatymuose, per tarpukarį, J. Robinzono duomenimis, tiesioginiams šio statuto, likusio pagrindiniu nepriklausomoje Lietuvoje galiojusiu baudžiamosios teisės šaltiniu, pakeitimams specialiai išleistas trisdešimt vienas įstatymas⁴⁶. Tenkinantis gausiais, bet pavieniais veikiančiojo rusų Baudžiamąjo statuto papildymais ir pakeitimais, tik 1938 m. rudenį pradėjo darbą speciali Valstybės Tarybos komisija savam Baudžiamajam kodeksui rengti, iki sovietinės okupacijos pradžios tesuspėjusi parengti bendrosios jo dalies projektą.

Lietuviškų įstatymų, tiesiogiai skirtų rusų Civilinių įstatymų rinkinio (Sąvado X t.) novelizavimui, būta dvylikos⁴⁷, neskaitant civilinei teisei skirtų, bet su Civilinių įstatymų rinkiniu tiesiogiai nesusietų teisės aktų. Realių žingsnių rusų civiliniams įstatymams pakeisti nacionaliniu civiliniu kodeksu imtasi 1936 m. pabaigoje, kai jo projektui rengti Valstybės Taryboje buvo sudaryta komisija. Ji iki 1940 m. vasaros parengė bendrąją prievolinės teisės dalį, taip pat šeimos bei globos teisei skirtą kodekso skyrių⁴⁸.

Gausiai buvo novelizuoti rusų baudžiamąjo ir ypač civilinio procesų įstatymai (Sąvado XVI t. 1 d.)⁴⁹ ir kai kurie kiti teisės aktai. Literatūroje jau mėginta aptarti vykęs

44 Robinzonas, J., *supra* note 3, p. 102–105.

45 Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918, *supra* note 8, p. 400.

46 Robinzonas, J., *supra* note 3, p. 88–89, 105.

47 Robinzonas, J., *supra* note 3, p. 80–81, 103.

48 Stravinskas, P. Kaip ruošėme Lietuvos Civilinį kodeksą. *Teisininkų žinios*. 1958, 25–26: 16.

49 Robinzonas, J., *supra* note 3, p. 83–85, 88–90.

Karo įstatų novelizavimas⁵⁰. Pasitaikė atveju, kai, pavyzdžiui, lietuvišku 1919 m. Laikinuoju notariato sutvarkymo įstatymu (LVŽ, 1919, Nr. 2-3/23) panaikintąją recepuoto 1866 m. rusų Notariato įstatymo (Sąvado XVI t. 1 d.) nuostatų dalį, lietuviškai, be kita ko, turtinę notaro atsakomybę už jo veiksmus klientui padarytą žalą, 1932 m. ėmusis jo pakartotino novelizavimo, rasta reikalo paskelbti ir vėl veikiančia⁵¹.

Dėl nepaliaujamos ir aktyvios savų nacionalinių įstatymų, keitusių ir naikinusių recepuotųjų įstatymų normas ir nuolat siaurinusių jų taikymo erdvę, leidybos pastarųjų, nors dar gana gausių, panaudojimas ilgainiui vis labiau ėmė įgauti jau tik subsidinę reikšmę, jie ėmė virsti priemone siaurėjančioms teisinio reguliavimo spragoms užpildyti. Antai, veikiant nacionaliniams Muitinių įstatams (VŽ, 1924, 164/1153), subsidinę reikšmę išsaugojo daug išsamesnis rusų Muitinių įstatymas (Sąvado VI t.); lietuviškam Auksinių ir sidabrinių dirbinių žymėjimo įstatymui (VŽ, 1922, 92/762) „neišsprendžiant visų klausimų, susijusių su brangių metalų dirbinių ženkliniu“, papildomai naudotasi rusų Prabavimo įstatymo (XI t. 2 d.) nuostatais⁵². Teismų santvarkos įstatymu (VŽ, 1933, Nr. 419/2900) skelbiant apie plataus senojo rusų Teismų santvarkos įstatymo (XVI t. 1 d.) panaikinimą, rastas reikalas palikti galioti bent 548–555 jo straipsnius.

Nekalbant apie čia jau paminėtus sunkumus, tiesiogiai išplaukiančius iš svetimų įstatymų recepcijos, besikurianti Lietuvos valdžia susidūrė dar ir su rimta problema apsirūpinant recepuotųjų rusų įstatymų tekstais. Pirmojo teisingumo ministro 1918 m. gruodžio 10 d. pasirašytas aplinkraštis rekomendavo patiems teismų darbuotojams rūpintis reikalingus įstatymų rinkinius įsigyti privačiais kanalais⁵³, o publikuotuose prisiminimuose apie atkuriamos valstybės gyvavimo pradžią konstatuota, jog tų tekstų net „ir teisininkai tada ne visi teturėjo, todėl ir raštuose negalima buvo beveik užtikti, kad kas nors remtųsi tuo ar kitu įstatymu“⁵⁴.

Svetimos teisės šaltinių panaudojimą neabejotinai sunkino oficialių jų tekstų vertimų į lietuvių kalbą nebuvimas. Tam tikrą privačią iniciatyvą šioje srityje tarpukaryje rodė tik pavieniai teisininkai praktikai. Jie parengė ne vieną rusų įstatymų vertimą, jų pačių papildytą atitinkamomis nacionalinėmis teisinėmis novelomis⁵⁵. Daugiausia pasidarbuota verčiant plačiausiai naudojamus galiojusius Baudžiamąjį kodeksą ir Civilinius įstatymus, pagrindinius procesinius kodeksus, lietuvių kalba išleistas Bendrasis sąskaitybės įstatymas, Pagrindinis verslo mokestis, Geležinkelių įstatymas. Kai kurių (1925, 1931 ir kt.) metų „Policijos kalendoriuje“, kaip parankinė medžiaga pareigūnui, publikuoti Nusikaltimų įspėjimo ir užkardymo įstatymo atskirų skyrių ir straipsnių vertimai.

Tik 1939 m. baigiantis, jau nebesitenkinant įsibėgėjančiu svarbiausiųjų – Baudžiamojo ir Civilinio nacionalinių kodeksų projektų rengimo darbu, Lietuvoje imtasi „įsta-

50 Stolarovas, A. Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1918–1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija. *Istorija. Mokslo darbai*. 2010, 79.

51 Notariato įstatymo pakeitimas (Įst. rink. XVI t.). *Vyriausybės žinios*. 1932, Nr. 399/2735.

52 Finansų ministro 1940 03 03 raštas Ministrui pirmininkui. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1549, lap. 153, 154.

53 Teisingumo ministerijos aplinkraštis. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 2-3/37.

54 Laugalis, A. Administracinio ir policinio aparato kūrimasis. *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*. Kaunas, 1990, p. 267.

55 Krivickas, D. Teisės šaltiniai. Lietuva. *Lietuvių enciklopedija*. Penkioliktas tomas. Antrasis leidimas. Vilnius, 1991, p. 91–93.

tymų tvarkymo plano“: numatyta inventorizuoti dar tebenaudojamus senuosius receptuos rusų teisės aktus, įvertinti jų, atsižvelgus į realią padėtį, tinkamumą tolesniam naudojimui, organizuoti atnaujintų tekstų vertimą į lietuvių kalbą. Tam tikslui ministrai buvo įpareigoti organizuoti savo vadovaujamoje žinyboje dar tebetaikomų rusų įstatymų suregistravimą, pareikšti nuomonę dėl jų, pataisius ir išvertus į lietuvių kalbą, tinkamumo „toliau kraštui tvarkyti“ ir numatyti reikalingus išleisti naujus įstatymus⁵⁶.

Iš gautų atsakymų ryškėja net 1940 m. pradžioje formaliai tebegaliojusius rusų įstatymų gausa. Vidaus reikalų ministras, pavyzdžiui, įvardijo dvidešimt du tokius įstatymus, dėl vienuolikos jų pasisakė, jog padarius juose reikalingas pataisas ir išvertus į lietuvių kalbą jie arba atskiri jų nuostatai galėtų būti tinkami ir toliau; lygiai tiek pat senųjų įstatymų siūlyta panaikinti kaip nebetinkančius⁵⁷. Teisingumo ministerijos kompetencijos srityje veikiančiais įvardyti dešimt rusų įstatymų, iš jų „tuo tarpu“ tinkamai naudotis pripažinti Baudžiamasis statusas ir Baudžiamosios teisenos bei Civilinės teisenos įstatymai⁵⁸. Bet apskritai senieji rusų įstatymai laikyti pasenusiais, neatitinkančiais dabarties gyvenimo reikalavimų, kurių net nevertėtų versti į lietuvių kalbą, nes abejota, ar „pavyktų juos taip pataisyti, kad išnyktų iš jų mums svetima dvasia, įvairūs prieštaravimai išleistoms mūsų noveloms ir visi kiti naujose sąlygose atsirandantieji tų įstatymų trūkumai“. Daryta išvada, jog geriausia būtų „galimai greičiau visiškai atspalaiduoti nuo pasenusių ir dažnai tik formaliai tebegaliojančių rusų įstatymų, išleidžiant būtinai reikalingus savuosius įvairių sričių tvarkymo nuostatus“⁵⁹.

Visos šios priemonės iš esmės turėjo užbaigti arba bent gerokai priartinti svetimų įstatymų išstūmimą iš Lietuvoje galiojusios teisės šaltinių tarpo. Tik netrukus prasidėjusi sovietinė okupacija sutrukdė įgyvendinti šiuos didelius užmojus.

Išvados

1. Atkuriamoje 1918 m. Lietuvos valstybėje naujais pagrindais imtasi atkurti Lietuvos teisę, kuri esminiai pakitusiomis politinėmis, ekonominėmis, socialinėmis ir kitomis aplinkybėmis negalėjo būti savo turiniu tapati istorinei Lietuvos teisei, jos atkūrimas negalėjo eiti istorinės teisės atgaivinimo keliu. Tuo pat metu objektyviai egzistuojantis nepertraukiamo teisinio reguliavimo būtinumas reikalavo neišvengiamo teisės tęstinumo, laikino galiojusios, kad ir svetimos, nepritaikytos Lietuvos gyvenimo sąlygoms, teisės panaudojimo, buvo būtina laikina plati senosios, pirmiausia rusų, teisės, kiek ji neprieštaravo Lietuvos Konstitucijos nuostatams, recepcija

2. Lietuvos nepriklausomos valstybės gyvavimo metais vykusį intensyvi savų nacionalinių įstatymų, keitusių ir naikinusių receptuotųjų įstatymų normas, leidyba be pa-

56 Ministro pirmininko 1939 12 29 raštas ministrams. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1090, lap. 1.

57 Vidaus reikalų ministerijos valdymo srityje veikiančių senų (rusų) įstatymų sąrašas. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1549, lap. 196–199.

58 Teisingumo ministro 1940 02 02 raštas Ministrui pirmininkui. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1549, lap. 194.

59 Krašto apsaugos ministro 1940 02 14 raštas Ministrui pirmininkui. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1549, lap. 145.

liovos siaurino svetimos teisės taikymo erdvę, jos reikšmė vis labiau virto subsidine, naudojama sukurtos naujos teisės spragoms užpildyti.

3. Svetimų įstatymų išstūmimą iš Lietuvoje galiojusių teisės šaltinių tarpo numatyta iš esmės užbaigti atlikus jų inventorizaciją bei tinkamumo ateičiai vertinimą, juose padarius reikalingas korektyvas bei išvertus į lietuvių kalbą. Šiuos užmojus sutrukdė prasidėjusi sovietinė okupacija.

Literatūra

- Andriulis, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius, 2002.
- Andriulis, V. *Pirmosios Lietuvos Respublikos (1918.II.16–1940.VI.15) teisinės sistemos kūrimo bruožai*. Vilnius, 1998.
- Anners, E. *Istorija evropeiskogo prava*. Moskva, 1996.
- Baudžiamasis kodeksas. *Laikinios Vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 2-3/26.
- Dėl valstybės valdymo organizacijos pertvarkymo tikslo pastabos. *LCVA*. F. 387, ap. 7, b. 454.
- Finansų ministro 1940 03 03 raštas Ministrui pirmininkui. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1549.
- Janulaitis, A. Lietuvos Statutai ir jų istorija. *Lietuvos aidas*. 1918, 98.
- Janulaitis, A. *Lietuvos teisyne reikalai*. Kaunas, 1925.
- Kavolis, M. Mūsų įstatymdavystė ir teisdarystė. *Lietuva 1918–1938*. Kaunas, 1990.
- Krašto apsaugos ministro 1940 02 14 raštas Ministrui pirmininkui. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1549.
- Krivickas, D. Teisės šaltiniai Lietuva. *Lietuvių enciklopedija*. Penkioliktas tomas. Antrasis leidimas. Vilnius, 1991.
- Laugalis, A. Administracinio ir policinio aparato kūrimasis. *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*. Kaunas, 1990.
- Leonas, P. *Teisės enciklopedijos paskaitos*. Vilnius, 1995.
- Lietuvos įstatymai*. Sistematuotas įstatymų, instrukcijų ir įsakymų rinkinys. Neoficialinis leidinys. Surinko A. Merkys, redagavo A. Kriščiukaitis. Pirmas leidinys. Kaunas, 1922.
- Lietuvos įstatymai*. Sistematuotas įstatymų, instrukcijų ir įsakymų rinkinys. Neoficialinis leidinys. Surinko A. Merkys, redagavo A. Kriščiukaitis. Pirmas tęsinys. Klaipėda, 1925.
- Lietuvos novelos*. Veikiančiųjų 1935.III.16 d. Lietuvos įstatymų ir įsakymų, paskelbtų „Vyriausybės žiniuose“ 1-476 Nr., rinkinys. Neoficialus leidinys. Sudarė K. Šalkauskis, padedant J. Šerkšniui ir V. Šalkauskienei. Kaunas, 1935.
- Lietuvos Tarybos Teisinių komisijos 1918 05 28 raštas Lietuvos Tarybos Prezidiumui. *LCVA*. F. 1014, ap. 1, b. 32.
- Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*. Sudarė A. Eidintas ir R. Lopata. Vilnius, 1991.
- Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 m.* Vilnius, 2001.
- Maksimaitis, M. Nacionalinės ir perimtos teisės koegzistencijos principai tarpukario Lietuvoje. *Lietuvos teisės tradicijos*. Vilnius, 1997.
- Ministro pirmininko 1939 12 29 raštas ministrams. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1090.
- Notariato įstatymo pakeitimas (Įst. rink. XVI t.). *Vyriausybės žinios*. 1932, Nr. 399/2735.
- P. Leono 1918 05 25 raštas Lietuvos Valstybės Tarybai. *LCVA*. F. 1014, ap. 1, b. 27.
- Pranešimai Lietuvos vyriausiosios tarybos Rusijoje*. 1917 12 04, Nr. 1.
- Robinzonas, J. *Lietuvos įstatymai*. Sistemiška visų paskelbtų ir galiojančių įstatymų,

- įsakymų, taisyklių ir instrukcijų apžvalga. Kaunas, 1940.
- Römeris, M. *Lietuvos konstitucinės teisės pasakaitos*. D. 1. Kaunas, 1937.
- Römeris, M. „Teisės“ žurnalo penkiolikos metų sukaktis. *Teisė*. 1937, 37.
- Sąrašas senų rusų įstatymų, kuriais tvarkomos Krašto apsaugos ministerijos atskiros sritys. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1549.
- Sm[etona], A. Lietuvos Tarybos darbų belaukiant. *Lietuvos aidas*. 1917, 11.
- S. Šilingo 1918 08 20 raštas Lietuvos Valstybės Tarybos Prezidiumui. *LCVA*. F. 1014, ap. 1, b. 32.
- Stoliarovas, A. Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1918–1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija. *Istorija. Mokslo darbai*. 2010, 79.
- Stravinskas, P. Kaip ruošėme Lietuvos Civilinį kodeksą. *Teisininkų žinios*. 1958, 25–26.
- Sugintas, A. Šis tas iš darbuotės teismo srity. *Teisininkų žinios*. 1958, 23-24.
- Sužiedėlis, S. Vasario 16-sios istorinės atramos. *Lietuva*. 1953, 3.
- Šalkauskis, K. Įstatymų kodifikacija. *Teisė*. 1939, 46.
- Šeršnevič, G. F. *Učebnik ruskogo graždanskogo prava*. XI izdaniye. T. I. Moskva, 1914.
- Teisingumo ministerijos aplinkraštis. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 2-3/37.
- Teisingumo ministerijos aplinkraštis Nr. 10. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 13/171.
- Teisingumo ministro 1940 02 02 raštas Ministrui pirmininkui. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1549.
- Valstybės kontrolieriaus 1940 01 31 raštas Ministrui pirmininkui. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1549.
- Valstybės Tarybos aiškinamasis raštas dėl reikalų išleisti visai Lietuvai vienas naujas civilinės teisės statutas. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 586.
- Vansevičius, S. Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. *Teisė*. 1995, 27.
- Vansevičius, S. Nuosavybės teisė pagal Lietuvoje galiojusius carinės Rusijos civilinius įstatymus. *Teisė*. 1996, 30.
- Vansevičius, S. Prievolinės teisės samprata pagal Lietuvoje galiojusius Rusijos imperijos civilinius įstatymus. *Teisė*. 1997, 31.
- Vidaus reikalų ministerijos valdymo srityje veikiančių senų (rusų) įstatymų sąrašas. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 1549.
- Vyriausiojo tribunolo praktika civilinių įstatymų reikalų (X t. 1 d.). Red. L. Verzbavičius. Kaunas, 1934.
- V. Stašinsko 1918 05 28 raštas Lietuvos Tarybos Prezidiumui. *LCVA*. F. 1014, ap. 1, b. 32.
- Zarinas, A. Karo įstatų kodifikacija. *Kardas*. 1926, 35–36 (59–60).

SOURCES OF THE RUSSIAN LAW IN LITHUANIA DURING 1918–1940

Mindaugas Maksimaitis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The formation of national law in the recovered state of Lithuania in 1918 was started by using foreign sources of law that had been implemented by occupants prior to the First World War. The most important object of acceptance was the old Russian tsar law, i.e. all of the sixteen volumes, which were clearly outdated and incompatible with the democratic form of the Lithuanian state.*

The preservation of foreign law, to the extent that it did not contradict the norms of the Constitution, was established by the Constitution as temporary means within limitations to certain areas of regulation that were not regulated by the Lithuanian legislation. The newly

issued national laws announced the relationship with the relevant accepted ones by providing specific references to the norms that had been changed or abolished.

In the long run national law reduced the importance of the accepted laws by making them of secondary with a limited purpose to cover the gaps in national legislation.

The complete removal of the accepted legislation was supposed to be accomplished by inventory, evaluation of feasibility, relevant corrections and translations into Lithuanian language. These tasks were undertaken by the Government in between the fourth and fifth decades. However, the Soviet occupation discontinued this effort.

Keywords: *sources of the Lithuanian law, sources of the Russian imperial law.*

Mindaugas Maksimaitis, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos ir istorijos katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptis: Lietuvos teisės ir teisinės minties istorija.

Mindaugas Maksimaitis, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Philosophy and History of Law, Professor. Research interests: history of the Lithuanian law and legal thought.